

11. РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ ТА ВІТАННЯ

УДК 630*187

Г.Т. КРИНИЦЬКИЙ¹

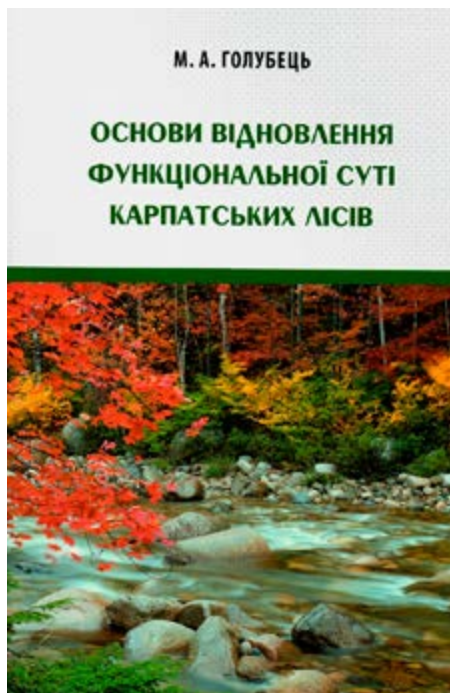
РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ М.А. ГОЛУБЦЯ «ОСНОВИ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СУТІ КАРПАТСЬКИХ ЛІСІВ»

Чергова книга видатного вченого, академіка НАН України М.А. Голубця зацікавлює фахового читача вже своєю назвою. Вона наче є простою і доступною та водночас містить глибинний філософський зміст, який зумовлює існування всього живого на планеті – від елементарного клітинного організму до біосфери загалом.

Структурно-функціональна організація лісу (як й інших природних екосистем) – нерозривне взаємопосидання різного рівня живих і неживих структур лісової екосистеми та їх функцій. В його основі через множинні прямі і зворотні взаємозв'язки лежить безперервна взаємодія між живими (фітоценоз, зооценоз, мікробіоценоз) і неживими (атмосфера, ґрунт) компонентами лісу, між ними і довікілям, оточуючим ліс, у руслі безперервного обміну речовиною, енергією та інформацією за безпосередньою участю фітотрофного і гетеротрофного комплексів.

З огляду на це, видання книжки академіка М.А. Голубця сприятиме розвитку подальшого, поглибленого розуміння природи лісу.

Книга відзначається оригінальним підходом до формування її змісту. Вона є своєрідним узагальненням, підсумком великого обсягу наукової, науково-популярної, науково-виробничої інформації з понад півстолітніх лісівничих, геоботанічних та екологічних досліджень, нагромадженої автором і керованим ним Інститутом екології Карпат НАН

України та викладеної у сотнях наукових статей, у монографіях, практичних рекомендаціях, наукових зверненнях тощо. Водночас вона є вагомою настановою щодо відтворення структурно-функціонального стану Карпатських лісів.

Книга складається з п'яти розділів. У першому з них проаналізовано поняття “оптимізація”, яке широко вживають у сучасній науковій літературі, науково-виробничому спілкуванні та практичній реалізації лісогосподарських заходів. Автор з притаманною йому науковою скрупульозністю і глибиною аналізує термін “оптимізація”, наголошує на його походженні, розкриває фундаментальну суть цього поняття та аналізує теперішнє широке наукове та популярне його використання.

На підставі ґрунтового аналізу наукової літератури та конкретних результатів досліджень академік М.А. Голубець констатує, що термін “оптимізація” в розумінні “найкращий (оптимальний)” є суто соціальним і несе виключно соціальне навантаження та не може використовуватись за межами кібернетичних просторових і часових вимог управління. У процесі аналізу наукових напрацювань автор обґрунтовано підводить читача до висновку, що для складних за структурою та функціональною зумовленістю природних екосистем термін “оптимізація” є недоречним і “його доцільно вилучити із наукового вжитку і замінити поняттями “поліпшення”, “покращення”, “удосконалення”, “перетворення”

¹ КРИНИЦЬКИЙ Григорій Томкович – дійсний член Лісівничої академії наук України, перший віце-президент ЛАН України, доктор біологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової роботи, Національний лісотехнічний університет України. м. Львів, Україна. Тел.: +38-067-784-11-60. E-mail: krynytsk@ukr.net

“трансформування” тощо. Не доцільним є термін “оптимізація” і в лісівничій практиці, з чим ми повністю погоджуємось.

У *другому розділі* “Еколого-географічна специфіка Українських Карпат” наголошено на тривалій (в історичному аспекті) поступовій дегресії рослинності Карпатського регіону, значному спрощенні її просторової структури і послабленні корисних екологічних функцій, описано орографічні особливості і клімат регіону досліджень. Вагомим напрацюванням, представленим у розділі, є виготовлення карт сучасного і корінного (відновленого) лісового покриву всієї території Українських Карпат і його видової структури. На основі аналітичного порівняння карт показано закономірності і масштаби антропогенних перетворень рослинності, зменшення її середовищотвірної ролі та зміну площ дубових, букових, ялицевих, смерекових лісостанів, гірсько-соснових і зелено-вільхових заростей, субальпійських та альпійських лук. Водночас виготовлені карти послужили підставою для опрацювання наукових засад класифікації рослинного покриву, розроблення його геоботанічного районування та способів відтворення рослинності, наближеної до корінного структурно-функціонального стану.

На підставі літературних даних і детального аналізу виготовлених схемкарт у розділі також наголошено, що висотно-поясний розподіл рослинності Українських Карпат має вертикальний і горизонтальний прояви і є явищем просторово-об’ємним. У роботі виділено та описано п’ять висотних поясів (дубових лісів, букових лісів, смерекових лісів, субальпійський та альпійський) та опрацьовано їх верхні і нижні межі.

У *третьому розділі* автор вказує на потреби систематизації всієї сукупності природних і штучних екосистем, розроблення класифікаційних схем лісів, розглядає окремі флористичні класифікації, зокрема флористичну класифікацію школи Браун-Бланке. Значну увагу в цьому розділі автор приділяє лісівничо-екологічній класифікації П.С. Погребняка – Д.В. Воробйова, аналізу її основних таксономічних одиниць – типу лісорослинних умов, типу лісу і типу деревостану, відмічає позитивні і негативні сторони цієї класифікації. У підсумковій частині розділу автор, базуючись на результатах багаторічних досліджень, аналізі напрацювань різних типологічних шкіл, представляє розроблені (разом із професором К.А. Малиновським) підходи до класифікації лісів. Варто наголосити, що представлена авторська класифікаційна схема лісових угруповань побудована як з використанням типологічних принципів франко-швейцарської флористичної школи Браун-Бланке, так і лісівничо-екологічної класифікації Погребняка – Воробйова і наповнена екологічним змістом. Вона враховує історико-генезисну, просторову і структурно-функціональну специфіку лісових масивів України та особливості ведення лісового господарства. Заслужують на увагу типологічні одиниці представлені автором лісівничої класифікації та ординаційна сітка ступенів трофності і вологості едафотопу, яка є методичним засобом для визначення типу лісу та екологічної гру-

пи типів лісу (типу лісорослинних умов). Цінним у роботі є і складений номенклатурний список типів лісу Українських Карпат та аналіз похідних рослинних угруповань і парцелярних та консорційних компонентів типів лісу.

У *четвертому розділі* книги автор ґрунтовно описує поступове і планомірне, особливо в радянську епоху, нищення Карпатського краю. Освоєння рослинного покриву Карпат поділено на п’ять періодів: дуже слабкого, слабкого, середнього, сильного і дуже сильного. Останній період розпочався з 40-х років ХХ століття (прихід радянської влади) і триває дотепер. Автор обґрунтовано, з боєм стверджує, що виробнича діяльність на території Українських Карпат, надмірне, не раціональне використання їх багатств не оминули жодного куточка, жодного компонента гірської території. Розкриваючи специфіку антропогенних змін у Карпатах, академік М.А. Голубець абсолютно правильно, на нашу думку, наголошує, що базою для розвитку лісової і деревообробної промисловості доцільно визначити лише сировинні ресурси, використання яких сприятиме підтриманню санітарного стану лісостанів, відтворенню складних мішаних корінних лісів і відновленню їхніх біопродукційних та корисних екологічних функцій. У розділі також проаналізовано особливості висотної диференціації рослинного покриву Українських Карпат та розглянуто внутрішньовидову різноманітність типотвірних видів в карпатських гірських умовах – смереки європейської. Доцільними для аналізу структурно-функціонального стану Карпатських лісів є подана в розділі характеристика фізико-географічного та еколого-ландшафтного поділу території і представлення лісорослинного районування, межі якого мають лісосозначу, а не геоморфологічну підоснову.

Завершується книга розділом “Основні чинники відтворення Карпатських лісів”. У ньому автор наголошує на унікальності Українських Карпат, в яких біопродукційна і лісосировинна складові частини є вторинними і мають стати лише допоміжними у виконанні лісостанами захисної, природоохоронної, рекреаційно-оздоровчої та інших екологічно корисних функцій. У розділі академік М.А. Голубець виділив такі основні, стратегічно важливі для відтворення структурно-функціонального стану природи Українських Карпат, чинники:

- освіта, наука, знання, висока фаховість працівників, які є універсальним засобом відновлення і раціонального використання історично-сформованих природних багатств карпатської гірської системи;
- врахування при запровадженні нових, ґрунтовно змінених напрямів виробничої діяльності лісогосподарських і сільськогосподарських управлінь фізико-географічних умов регіону, а також специфіки гірських територій та гірського населення і його потреб. Вони мають бути враховані під час формування в державній політиці розвитку гірських регіонів;
- відновлення екологічної стійкості лісових екосистем шляхом виконання низки науково обґрун-

тованих виробничих та організаційних завдань, зокрема подолання наслідків смерекоманії та переведення всіх лісогосподарських робіт на лісо-типологічну основу;

- утворення якісно нового фахового регіонального керівного органу, незалежного від централізованих структур;
- підтримання державною політикою місцевих ініціатив і планів соціально-економічного розвитку гірських районів та низки інших чинників, визначальних для стратегічного розвитку Карпатського краю.

Загалом матеріали усіх п'яти розділів книги спрямовані автором на реалізацію важливого загальнонаціонального завдання – відтворення повноцінного історично, екологічно, економічно та соціально обумовленого структурно-функціонального стану Карпатських лісів, необхідного для успішного розвитку і процвітання Українських Карпат. Потрібно також зауважити, що оригінальність книги полягає ще й в

тому, що всі її розділи “працюють” на вирішення зазначеного вище завдання як окремі завершені частини (окремі невеликі книжки). Але всі вони пов'язані єдиним задумом, однією ідеєю і кожна з них розкриває ту чи іншу грань нелегкого шляху до відтворення життєздатної високопродуктивної структурно-функціональної організації лісів Українських Карпат.

Н. Krynytskyi

**REVIEW ON THE BOOK OF THE MEMBER
OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF UKRAINE M. HOLUBETS
“FOUNDATIONS OF THE RECOVERY
OF FUNCTIONAL ESSENCE
OF THE CARPATHIAN FORESTS”**